

FIN
DE CONT
E

uvodnik

Ciril Oberstar

FIN
DE
CINEMA

Življenje po koncu filma

Začetek filma in najavna špica predstavljata tisto tanko mejo med realnostjo (kinodvorane) in fikcijo (filma), konec filma in njegova odjavna špica pa prečkata isto mejo v nasprotni smeri. Če je naloga začetka filma, da »nas iz rutine vsakdana popelje v svet fikcije«, kakor je nekje pripomnila Jela Krečič, je naloga filmskega konca in odjavne špice, da nas pospremita iz fikcije in privedeta nazaj tja, kjer smo že ves čas bili, na sedež dvorane.

Toda kje se pravzaprav konča film? Konca filma v resnici ni tako lahko določiti. Najprej bi to lahko bil »vsebinski«, recimo mu scenaristični konec filma, kakršnen nastopi z razpletom zgodbe. A tu je še »fizični« konec filma, v smislu izteka filmskega traku (nekoč), ali le konec odjavne špice (danes), ko se na platnu pojavi tema in projektor ugasne. In seveda,

v skoraj istem trenutku nastopi tudi konec projekcije kot dogodka, ko se v dvorani prižgejo luči in odprejo vrata.

Potem pa je tu še tisti slavni »Konec«, ki se izpiše na platnu tik za dramskim razpletom in tik preden zmanjka filma ter se prižgejo luči v dvorani. Ta napis »Konec«, »The End«, »Fin« ... je predstavljal nekakšno vmesno bitje med »ne več« in »še ne«. In morda je bil uveden prav zaradi tega, da bi zaustavil množenje koncev, da bi potegnil jasno ločitveno črto med vsebino (razplet) in formo (konec traku), naredil rez med fikcijo in realnostjo.

Nikoli ni bilo povsem jasno, ali sodi med tiste stavke (Austin jih je krstil za konstative), ki opisujejo, kaj se je zgodilo oziroma se dogaja, ali med performative, ki s svojim izrekanjem to, kar izrečejo, tudi storijo. Kar bi

pomenilo, da prav ta beseda »Konec«, ko je izpisana na platnu, konec filma v resnici šele ustvari; kakor Austinov primer performativnega stavka: »Ta sestanek je zaključen.« Sestanek se zaključi, ko je ta stavek izrečen, četudi so bile najverjetneje že pred njegovim izrekom izčrpane vse točke dnevnega reda, in morda je celo doživel neke vrste razplet v točki razno.

Čeprav se je napis »Konec« v vseh svojih različicah pojavil že v najzgodnejši dobi filma in je kazalo, da bo njegov večni spremljevalec, je ob zatonu nekega obdobja, v katerem se je končalo nemalo iluzij, počasi izginil s platen in ekranov. Najbolj dobesedno v filmu **Peklenski asfalt** (Two-Lane Blacktop, 1971, Monte Hellman), filmu ceste, ki se v skladu z žanrom konča na cesti med hitrostno dirko avtomobilov. Film se začne ustavljati, gibanje je vedno

počasnejše, menja se vedno manj sličic na sekundo, in na koncu se na mestu, kjer bi se nekoč pojavil napis »The End«, filmski trak pregreje in se začne topiti. Izza traku se prikaže praznina.

Nasprotno se v jugoslovanskem filmu Jovana Jovanovića **Mlad in zdrav kot roža** (Mlad i zdrav kao ruža, 1971) na koncu, po razvpitem zaključnem stavku, »Jaz sem vaša prihodnost«, ki ga izgovori *enfant terrible* socialistične mladine (igra ga Dragan Nikolić), prikaže napis »No End«, »No Happyend«. Morda gre za konec, ki je predstavljal novost v jugoslovanskem prostoru, v Franciji in Britaniji pa je filmsko javnost s svojim preigravanjem zaključnega napisa že dolgo izzival Godard.

Njegov opus zaključnih scen in filmskih zaključkov je morda eden lepših pokazateljev dogajanja na zadnjih centimetrih filmskih trakov v šestdesetih letih, desetletju političnega in kulturnega preloma (od invazije v Prašičjem zalivu do maja '68), torej tudi desetletju, ki je dokončno opustilo razvpiti napis »Konec« oziroma »Fin«.

Pri Godardu ga je na začetku desetletja še mogoče najti. Film **Do zadnjega diha** (1960) se sicer konča z eno najslavnejših zaključnih scen, v kateri opotekajoči se Michel Poiccard (Jean-Paul Belmondo), ranjen v hrbet, prehodi vso dolžino ulice, preden se na koncu ceste, tik pred križiščem, zgrudi na tla. Nato Jean Seberg, ženska, ki jo je ljubil in ki ga je izdala, z neposrednim pogledom v kamero in nagovorom občinstva zruši »četrti zid«. Film se zaključí s klasičnim napisom: »Fin«, »Konec«.

Pol desetletja in devet filmov kasneje se **Nori Pierrot** (Pierrot le fou, 1965) konča z naravnost bizarno razstrelitvijo glavnega junaka, ki si ovije glavo v predimenzionirani dinamit, prižge gorilno vrstico in si premisli, tik preden eksplodira. Sledi klasična, a skopa odjavna špica. Brez napisa »Konec«.

Pet filmov za tem se **Week-end** (1967) izteče v prizor kanibalstva buržoazne žene, ki je prestopila na stran revolucije; za kosilo je mešano

meso na žaru, malo svinjine ter nekaj ostankov Angležev iz rolls-roycea in njenega moža. Zaključí pa se z dvojnimi napisom, ki se v modri barvi izpisuje ob takrat za Godarda značilni rabi besednih premetank: »Fin de conte«. »Fin de cinema«. »Konec zgodbe«. »Konec kina«.

Čez dve leti se njegov britanski film **See You At Mao / British Sound** (1969) konča s posnetkom okrvavljene roke na zasneženi trati, ki z zadnjimi močmi sega po držalu z rdečo zastavo, in z nizom posnetkov pesti, ki prebadajo iz papirja narejeno angleško zastavo, ter z napisom »No End to Class Struggle«, »Ni konca razrednemu boju«, ki se pojavi sredi angleške zastave.

Ta lok, ki ga je napis s konca filma opravil v Godardevem opusu v šestdesetih letih, jasno kaže na neko zagato, ki je nastala ob umiku napisa »Konec«. Če je bil na začetku šestdesetih in v večini takrat posnetih filmov ta napis še vedno navzoč, pa sredi desetletja že izostane, film se, kakor večina drugih tistega časa, zaključí brez napisa in s kratko odjavno špico, ki se je z začetkov filmov takrat že množično selila na njihove konce. Zadnja dva filma predstavljata življenje po »koncu«. Napis se znova pojavi, a kot svoja lastna negacija in kot preigravanje neke alternativne ideje »konca«. Vpet je v programske slogane, cinefilske (konec kina) ali politične (razrednemu boju ni konca). Zdi se, kakor da bi bila praznina, ki je nastala z izginotjem napisa »Konec«, preveč nevzdržna in jo je bilo treba zapolniti z novimi, tudi zunajfilmskimi vsebinami.

Kmalu po odpravi napisa je nastopilo obdobje, ko se filmi niso hoteli ali znali končati. Na koncu so se vrteli posnetki, ki niso bili vključeni v film, ali tisti, kjer so se igralci oziroma ekipa zagovorili, zmotili, se ponesrečili ... ali pa so po odjavni špici ali v njej dodali še kakšen nepričakovan komentar ... Odjavne špice so postajale vse daljše, a so skrivale tudi vse več presenečenj, kakor pravi Zoran Smiljanić.

Ne glede na to, kar se dogaja na platnu, je mogoče reči, da se prava, ontološka dimenzija konca filma odpre šele z odhodom iz kinodvorane, ko je film prepuščen spominu gledalcev in vztrajnosti ter zapomnljivosti prikazanih podob. »Najlepši je tisti film, ki se godi v gledalcu po odhodu iz kina,« je, kakor navaja Vlado Škafar, rad rekel Kiarostami, ki je prav zaradi tega delal filme z »odprtimi konci«. Po drugi strani pa se lahko film konča zunaj kinodvorane, na poti domov iz kina, kakor pravi Andrej Končalovski: »Ko sedete na svoj sedež v avtobusu, pa vas že zaposlujejo drugi problemi.«

In če smo si pri ontologiji konca za avtoriteto na tem področju vzeli Godarda, potem je treba omeniti še njegovo zadnjo različico konca filma: »Film se začne z D. W. Griffithom in konča z Abbasom Kiarostamijem.«